

**НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ М. П. ДРАГОМАНОВА**

ЛОГВИНЕНКО Сергій Володимирович

УДК 323.28.351.746.1

**АНТИЦИВІЛІЗАЦІЙНИЙ ЗМІСТ І АНТИСТАБІЛІЗАЦІЙНИЙ СЕНС
ЯВИЩА ТЕРОРИЗМУ: ТЕОРЕТИКО-ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ**

23.00.01 – теорія та історія політичної науки

АВТОРЕФЕРАТ

Дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата політичних наук

Київ – 2011

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі політології Міжрегіональної Академії управління персоналом.

Науковий керівник:

доктор політичних наук
Бідзюра Іван Павлович,
Міжрегіональна академія управління персоналом, директор Українсько-Азербайджанського інституту соціальних наук і самоврядування ім. Г.А. Алієва.

Офіційні опоненти:

доктор політичних наук, професор
Варзар Іван Михайлович,
Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова,
професор кафедри політичних наук;

кандидат політичних наук
Гуцало Марія Григорівна,
Національний інститут стратегічних досліджень, Головний консультант відділу стратегій реформування сектору безпеки.

Захист відбудеться 25 листопада 2011р. о 14.00 на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.053.12 у Національному педагогічному університеті імені М. П. Драгоманова за адресою: 01601, м. Київ – 30, вул. Пирогова, 9.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова, 01601, м. Київ-30, вул. Пирогова, 9.

Автореферат розіслано 25 жовтня 2011 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

М. А. Остапенко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Сучасний світ стає дедалі взаємозалежнішим, глобальним, інтегрованим. Але про цілком «безхмарні» перспективи бодай відносно-одномірною процвітання окремих країн, регіонів і континентів говорити не доводиться, – на заваді вселюдському цивілізаційному прогресу стоять вкрай негативістські проблеми екології, продовольчі, інфекційних хвороб, погіршення клімату, контрабанда наркотиків та інше.

В останні часи, кінця 1990-х – початку 2000-х років, серед цих негативів найдеструктивнішим чином самовиділяється досить комплексна проблема тероризму взагалі та політичного зокрема.

Проблема політичного тероризму (політико-терористична проблема) дедалі реальніше набуває рис екстраординарної актуальності як для суспільного осмислення, так і для її праксеологізації засобами державної політики та право-юридичного реагування і регулювання в окремо взятих країнах та людських ареалах.

У нашому дослідженні актуальність політично-безпекової проблеми вбачається у трьох вимірах.

По-перше, вона є гостро актуальною у загально-політологічному осягненні проблеми. У роботі ми акцентуємось головним чином на трьох її аспектах: коли і за яких умов вона виникла; якими є її сьогоденні гносеолого-політологічні виміри і в яких формах проявлялась в недалекому минулому, проявляється сьогодні та безумовно могла б проявитись у гіпотетичній перспективі.

По-друге, актуальність політико-терористичної проблеми осмислюється в теоретико-геополітичному вимірі. У роботі здійснено спробу дослідити феномен політико-терористичної напруги в країнах трьох рівнів соціально-економічної та політико-культурної розвиненості: а) у так званих країнах «золотого мільярда»; б) у середньорозвинених країнах; в) у країнах «третього світу».

По-третє, актуальність політико-терористичної проблеми осмислюється у політико-внутрішніх межах та соціально-політичних умовах абстрактно узяті країни. Спираючись на конкретні реалії окремо узятих країн, зокрема й України, ми намагаємось осмислити суто внутрішні джерела, умови виникнення, форми прояву феномену політичного тероризму.

Синтезом усіх трьох актуальних вимірів досліджуваної проблеми вважаємо її цивілізаційно-динамічний ефект дії – не дії терористичного феномена у певному геополітичному регіоні, країні та на її локальному ареалі.

Відштовхнувшись від цієї гносеологічної «точки зростання», й було сформовано тему усього дослідження.

Серед численних загроз безпеці людини взагалі, безпеці окремих країн, народів і держав, зокрема, поряд із військово-технічною загрозою, контрабандою наркотиків, масовою і важко контрольованою міграцією населення із «гарячих точок», організованою злочинністю та ін., найпомітніше місце займає тероризм. Він не тільки набув найзагрозливіших масштабів, а фактично є викликом цивілізаційному розвитку сучасного людства. Тероризм у ХХ – на початку ХХІ століть набув транснаціональних рис, масового характеру і поставив під загрозу не лише цивілізаційно-стабільний розвиток окремих сегментів людства, а й глобальні стабільність і безпеку.

Антицивілізаційний зміст та антистабілізаційний сенс тероризму потребують глибокого і ґрунтовного осмислення, дослідження, розробки та запровадження різноманітних засобів та дій стосовно його попередження, унеможливлення, протидії та ліквідації найнегативніших його наслідків. До цього додається і те, що тероризм останнім часом усе більше набуває чимало спільного з іншими формами соціального протесту, боротьби і насильства: агресією, збройною боротьбою, диверсіями, партизанськими діями і т. ін. на теренах цілих країн, – особливо поліетнічних. Ці та інші фактори надто ускладнюють визначення справжньої сутності тероризму, його характеру, мети і наслідків.

Вагомий внесок у дослідження феномену «тероризм» вносять відомі зарубіжні вчені, такі як: В. Анґеєр, А. Архарія, Д. Белл, З. Бжезінський, Р. Бейснер, С. Браун, Б. Броуді, І. Валлерстайн, А. Вольферс, А. Гарфункель, М. Гласіус, Д. Гудбі, С. Гук, П. Девіс, Б. Дженкінс, М. Каплан, Д. Кауфман, М. Келдор, А. Конте, Р. Котлер, С. Купчан, У. Ліппман, Г. Моргентау, І. Норр, Р. Пайпс, Дж. Спенієр, Дж. Тороп, Ф. Треггер, П. ван Гам, С. Хантінгтон, С. Хоффман та ін.

Окремо серед зарубіжних дослідників феномену внутрішньо-зовнішнього тероризму виділимо роботи С. Акуавіви «Герилья і революційна війна в Іспанії»; Я. Немеша «Терористи у ФРН (група Баадер-Майнхоф)»; Ж. Пікуіно «Тероризм і політичне насильство»; Л. Дісло «Машина терору»; Г. Денікера «Стратегія антитерору»; П. Вілкінсона «Політичний тероризм»; Й. Беккера «Діти Гітлера»; У. Лакера «Тероризм»; Р. Соле «Терористичний виклик» та ін.

Певний інтерес викликають роботи вчених колишнього СРСР з терористичної тематики, внутрішньодержавної та світової безпеки, таких як: Ю. Антонян, І. Бліщенко, Т. Бояр-Сазанович, Л. Гленська, І. Карпець, В. Кудрявцев, У. Ліпатов, В. Панов та ін. Після розпаду СРСР окреслену проблематику розробляють В. Вітюк, Ю. Гаврилін, А. Грачов, С. Ефіров, К. Салімов, О. Сухомлинов та ін.

В сучасній Україні проблеми тероризму, національної безпеки у різних аспектах достатньо ґрунтовно досліджені такими фахівцями різних галузей

знань, як Г. Адлер, В. Антипенко, І. Бідзюра, В. Буткевич, І. Варзар, В. Вознюк, Ю. Гармашов, В. Глушков, В. Глущенко, М. Головатий, М. Гуцало, В. Денисов, С. Допілка, В. Євтінов, В. Ємельянов, І. Зволінський, Ю. Іванов, В. Ігнатенко, О. Картунов, І. Кресіна, В. Крутов, І. Курас, І. Лазарев, В. Ліпкан, А. Мацко, А. Машкова, М. Сенченко, С. Телешун, В. Тихий, І. Шкурат, Г. Яворська, Г. Фердман, І. Хижняк та ін.

Віддаючи належне дослідженням авторів, чиї наукові розробки мають помітну наукову і практичну значущість у контексті дисертаційного дослідження, слід, однак, брати до уваги й ту обставину, що парадигмального осмислення феномену внутрішньо-зовнішнього тероризму в контексті його антицивілізаційного змісту та антистабілізаційного сенсу є недостатнім.

По-перше, принципового значення і актуальності набувають питання, пов'язані з осмисленням суті, місця, ролі і значення суто внутрішніх джерел тероризму в умовах глобалізації, міжнародної інтеграції та демократизації країн і суспільств, їх взаємодії в умовах світових криз та суспільно-політичних, економічних, духовних трансформацій.

По-друге, бракує більш-менш спільного підходу політичних і наукових еліт до осмислення такого джерела тероризму, як поліетнічний (багатонародний) характер населення переважної більшості країн світу, у тому числі і сьогоденної України. Тільки відштовхуючись від цього, можна домогтися єдності зусиль та вироблення дієвих механізмів подолання цього загрозливого явища як у рамках окремих країн, так і на рівні консолідації дій усієї міжнародної спільноти.

По-третє, питання упередження, унеможливлення та успішної боротьби з тероризмом і зміцнення системи колективної світової безпеки бере свій початок зі створення кожною країною власної системи безпекової політики.

Орієнтація України на демократичний цивілізаційний шлях розвитку, цілеспрямований зовнішньополітичний курс на євроінтеграцію, послідовна позиція щодо тероризму та участь у різноманітних антитерористичних інтеграційних структурах на світовому, європейському і регіональному рівнях, перетворюють питання формування антитерористичної політики на одне з першочергових завдань суспільного життя. Це пов'язано також зі специфічними особливостями внутрішньополітичної ситуації в Україні, відповідними кризовими явищами у вітчизняному політикумі, тривалими економічними негараздами, зумовленими складними трансформаційними процесами останніх двадцяти років, із транзитним положенням країни, що становлять потенційну загрозу терористичних актів і на її власній території.

З огляду на це в арсеналі вітчизняного правлячого політикуму 2008 року з'явилася нова область державної політики – «безпекова політика». Третього червня 2011 року (на виїзному засіданні в Ялті) Рада регіонів при Президентові

України «наповнила» концепт безпекової політики суто терористичною атрибутикою протидії самим фундаментальним засадам та джерелам виникнення проявів внутрішнього політичного терору.

Відтак усвідомлення антицивілізаційної природи та антистабілізаційного сенсу тероризму, розробка засобів та методів боротьби з ним постає як важлива теоретична і прикладна проблема сучасності. Необхідною умовою протидії терористичним загрозам на національному ґрунті є формування ефективної державної політики протидії тероризму, що вимагає вироблення виваженої, реальної і чіткої концепції та стратегії, базових принципів, відповідних теоретичних засад і правових норм та визначення шляхів їхньої практичної реалізації. Гостро при цьому постає питання координації цих процесів зі світовою антитерористичною практикою. Ось яким чином авторові бачиться теоретико-аналітичний сенс дослідження проблем, пов'язаних з тероризмом, якими реальними протидіями національній і світовій безпеці на сучасному етапі суспільного розвитку тероризмові можна протистояти.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Загальний напрям дисертаційного дослідження пов'язаний з плановими науковими програмами комплексної науково-дослідної теми «Проблеми політичної трансформації в контексті сучасного глобального розвитку» кафедри політології Міжрегіональної Академії управління персоналом із контексту наукової проблеми «Діалог цивілізацій: нові принципи організації світу» (затверджена 6 грудня 2007 року, № 0298U006179).

Мета та основні завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є осмислення та обґрунтування суті, змісту тероризму як складного соціально-політичного явища, що має дуалістичні – внутрішньо-зовнішні – соціально-політичні джерела та імпульси, чітко виражений антицивілізаційний зміст і антистабілізаційний сенс та негативний вплив на розвиток країн, народів і суспільств.

Реалізація цієї мети передбачає вирішення наступних дослідницьких завдань:

- здійснити аналіз основних теоретичних розробок політологів, фахівців інших галузей знань з проблематики тероризму, національної і світової безпеки в контексті світового інтеграційного, глобалізаційного розвитку та формування основ національної безпеки окремих країн, суспільств і держав, зокрема України;

- розкрити і охарактеризувати особливості соціальних, економічних, політичних, культурологічних, інформаційних та інших передумов появи і існування тероризму, виявити специфіку його негативного впливу на розвиток окремих суспільних спільнот і держав, результати та наслідки такого впливу;

- проаналізувати деякі теоретичні засади та деструктивний потенціал ідеології сучасного тероризму;
- визначити і охарактеризувати принципи, особливості та механізми формування політико-правових і організаційних засад у боротьбі з тероризмом за забезпечення національної та міжнародної безпеки;
- проаналізувати реальну тактику боротьби з проявами тероризму і розробити рекомендації для вдосконалення такої боротьби в сучасних умовах;
- проаналізувати вітчизняний та зарубіжний досвід створення національних концепцій безпекової політики, зокрема і систем протидії внутрішньому та зовнішньому тероризму;
- визначити роль і місце України в антитерористичній коаліції у відповідності зі становленням нової парадигми національної безпеки в умовах вдосконалення в країні громадянського суспільства і демократичної державності.

Об'єктом дисертаційного дослідження є тероризм як суспільно-політичне явище.

Предметом дослідження є антицивілізаційний зміст та деструктивний потенціал політичного тероризму в контексті внутрішньо-національної та світової безпеки.

Методологічна база дослідження зумовлена широтою комплексу досліджуваних проблем, що викликало потребу використати як загальнонаукові, так і вузькоспеціальні та міждисциплінарні методи. Йдеться, зокрема, про аналіз і синтез, критико-конструктивний метод, порівняльний метод, метод дискурсивного аналізу, історіологічний метод та інші. Так, завдяки синтезному поєднанні методів розглянуто проблему тероризму у цілісності і одночасно взаємозалежності її чинників та компонентів. Системний метод надав змогу дослідити еволюцію тероризму, виявити специфіку його антицивілізаційних проявів, питому вагу чинників, які їх обумовлюють і детермінують. Застосування методу дискурсивного аналізу дозволило окреслити особливості і специфіку антитерористичної боротьби в контексті формування політики національної безпеки окремих країн, суспільств і держав та формування системи колективної безпеки. Структурно-функціональний метод дозволив дослідити еволюцію країн, суспільств і держав, міжнародних інститутів у боротьбі з тероризмом, у формуванні відповідних систем і схем захисту внутрішньокраїнових населенських масивів та й всього людства від тероризму, розвитку міжнародного співробітництва. Уможливив спряжіння історіологічний метод у процесі теоретичного аналізу феномену тероризму різносенсових, а то й полярно зорієнтованих цінностей і чинників, зокрема: внутрішніх джерел і зовнішніх імпульсів, об'єктивних труднощів і суб'єктивних факторів, несумісності старих правлінських підходів і новаційних

управлінських рішень тощо. Застосування компаративного та статистичного методів створило можливість обґрунтувати висновки та окремі положення щодо динаміки антитерористичної діяльності, формування національної системи безпеки, зокрема в Україні. Залучення принципу історизму дало змогу розглянути проблеми, пов'язані з тероризмом, у їх еволюції і перспективі. Емпіричний аспект дослідження сконцентровано, головним чином, на документальній та фактологічній базі боротьби зі внутрішнім та зовнішнім тероризмом, у вдосконаленні доктрини безпекової політики всередині країни та формуванні і реалізації зовнішньополітичної діяльності різних країн.

Наукова новизна одержаних результатів зумовлюється тим, що в рамках цілісного наукового дослідження комплексно, системно аналізується тероризм як складне соціально-політичне явище, що набуло якісно нових антицивілізаційних ознак, проявів і деструктивних наслідків, являючи собою загрозу існування людства в цілому.

У дисертації вперше:

- проведено цілісне дослідження політичного тероризму як антицивілізаційного, антистабілізаційного феномену в умовах національних трансформацій, інтеграції, глобалізації та системних криз, його проявів як реальної загрози внутрішньо-національній та світовій безпеці;

- доведено, що за умов неврядуваної сучасної еволюції світопорядку феномен тероризму дедалі чіткіше виказує свою дуалістичну – внутрішньо-зовнішню природу, що й спонукає правлячий політикум країни перманентно вдосконалювати доктрину безпекової політики держави, відшукувати дедалі нові засади, засоби, методи консолідації внутрішніх сил та суб'єктів міжнародної спільноти у попередженні та ефективній боротьбі з тероризмом;

- сформульовано положення про причинно-наслідкові залежності і зв'язки між темпом та рівнем соціально-економічного розвитку країни або суспільства і стану їх соціально-антитерористичної стабільності. Підставою для цього є контент-аналіз негативного політичного досвіду окремих пострадянських країн останнього часу.

Набуло подальшого розвитку:

- питання про типологізацію терористичних проявів, мотивів, спрямувань і засобів, конкретних деструктивних дій та технологій їх здійснення;

- концепт про специфічні особливості розвитку та поширення тероризму у світі наприкінці ХХ – на початку ХХІ століття, його соціально-політичних, економіко-культурних та інших вихідних характеристик.

Уточнено:

- положення про системність форм, методів і механізмів протидії тероризму, що мають місце як в окремих країнах, суспільствах, так і стосовно спільних дій світових політичних суб'єктів в регіонах і на різних континентах;

– взаємозалежницьку кореляцію стану боротьби з тероризмом всередині окремо взятої країни із загальною внутрішньою і зовнішньою політикою держави у ній як обов'язкової передумови поступального і дієвого процесу її соціального прогресування та зростання її авторитету у світі.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що сформульовані основні теоретичні положення та висновки роботи є певним вкладом у подальшу розробку та поглиблення теоретичного осмислення проблем сучасного тероризму з огляду на суттєві зміни у світі, що відбулися в другій половині ХХ – на початку ХХІ століття, а відтак мають і придатну у практичній діяльності форму для розробки внутрішньонаціональних та зовнішньополітичних, міжнародних заходів забезпечення безпеки.

Основні ідеї дисертації пов'язані з організаційно-управлінськими й нормотворчими, практичними заходами, що в Україні здійснюються з метою гармонізації й адаптації національного законодавства до законодавства Європейського Союзу, подолання впливу тероризму на реформування правової системи української держави та поступового приведення її у відповідність з міжнародними та європейськими стандартами, у тому числі у сфері державного регулювання боротьби з тероризмом. Результати проведеної роботи певною мірою вже мають підтвержене застосування в аналітичних матеріалах, науково-практичних розробках.

Матеріали дисертації знайшли своє практичне застосування у розробці та впровадженні нормативних спецкурсів «Зовнішня політика України» та «Актуальні проблеми зовнішньої політики» в Україно-Арабському інституті міжнародних відносин ім. Аверроеса (МАУП), Дипломатичній Академії при МВС України тощо.

Результати дослідження можуть бути використані у навчальному процесі при викладанні дисциплін «Державне управління», «Антитерористична діяльність», «Антикризове управління» та ін.

Особистий внесок здобувача у двох статтях, опублікованих у співавторстві, полягає у розкритті проблеми консолідації українського суспільства в умовах глобалізації і розгулу світового тероризму, а також аналізу ролі політичної толерантності як одного з засобів її досягнення та складає 0,5 а.а. (загальний обсяг статей, опублікованих у співавторстві 1 а.а.).

Апробація результатів дисертації. Результати роботи пройшли відповідну апробацію на наукових міжнародних і республіканських конференціях: «Державна та регіональна політика України в умовах глобалізації» (Київ, 2008 р.); «Ціннісні пріоритети освіти у ХХІ ст.: соціалізація та соціальна адаптація особистості» (Київ, 2010 р.); «Політичний режим і народовладдя в Україні: проблема взаємовідносин» (Київ, 2010 р.); «Україна в сучасних та міжнародних економічних процесах» (Київ, 2011 р.).

Публікації. Основні положення і результати дисертаційної роботи висвітлено у 9 наукових публікаціях, 7 з яких вміщено у фахових наукових виданнях з політичних наук, затверджених ВАК України.

Структура дисертації. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел. Обсяг основного тексту становить 189 сторінок, список використаних джерел налічує 270 найменувань, у тому числі 32 іноземними мовами.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність обраної теми, сутність наукової проблеми, сформульовано мету й завдання дисертаційної роботи, визначено об'єкт, предмет, методологічні засади дослідження, викладено тези наукової новизни та практичне значення отриманих результатів, вказано на їх апробацію.

Перший розділ – «**Теоретико-методологічні засади дослідження тероризму**» – присвячено науково-теоретичному осмисленню рівня та особливостей дослідження феномену «тероризм».

У підрозділі 1.1. – «*Поняття «тероризм»: соціально-політична сутність, особливості прояву, критерії класифікації та порівняльного аналізу*» – тероризм розглядається в історико-генезисному плані – від давніх часів до сьогодення, акцентується увага на характерних особливостях тероризму. Виокремлюються і характеризуються поняття «політичний тероризм», «державний тероризм», окремо аналізується зарубіжна та вітчизняна спеціальна література з проблем тероризму, подається детальна класифікація терористичних організацій світового масштабу. Тероризм досліджується також у контексті основних наукових шкіл міжнародних відносин, що склалися у світі, а саме: французької школи; школи соціологічних міжнародних відносин; школи недержавноцентристського конструктивізму (О. Вендт, М. Менн та ін.); школи, що базується на концепції транснаціоналізму (Д. Найя, Р. Кохейн, М. Смутс та ін.); російської школи міжнародних відносин (К. Гаджієв, М. Загладін, Ю. Колосов, Р. Косолапов, О. Панарін, О. Топорнін та ін.) тощо.

У підрозділі 1.2. – «*Тероризм як засіб боротьби за політичне панування в умовах національних та глобалізаційних трансформацій*» – тероризм розглядається як один із феноменів політики у світі, що глобалізується. Аналізується тероризм, що мав місце в часи так званої холодної війни, після розпаду СРСР та соціалістичного табору. Окремо виділяються правовий та організаційний аспекти боротьби з тероризмом на рівні міжнародних організацій, в процесі поєднання зусиль, кооперації країн, створення ними власних національних систем безпеки.

Другий розділ – «Соціально-політичні особливості впливу сучасного тероризму на розвиток міждержавних відносин та людства в цілому» – присвячено аналізу негативного, дестабілізаційного впливу тероризму на усі сфери людського життя в окремо взятих країнах, у тому числі й Україні.

У підрозділі 2.1. – «Деструктивний потенціал «вірусу тероризму» в контекстах соціального розвитку окремих сегментів світового політичного досвіду» – виокремлено і схарактеризовано суть, особливості соціального розвитку, взаємозалежності країн світу і світу в цілому, вказано на специфіку розвитку сучасних цивілізацій на основі праць російських вчених Т. Артем'єва, Т. Брисіна, Л. Гудкова, О. Дубіна, О. Здравомислова, С. Матвєєва та ін.; українських дослідників О. Антонюка, В. Воронової, П. Гнатенка, Є. Головахи, О. Картунова, В. Корнієнка, І. Кресіної, М. Михальченка, М. Степико, Н. Черниш та ін. Обґрунтовується антицивілізаційний зміст і антистабілізаційний сенс, як основні ознаки і результати терористичної діяльності.

У підрозділі 2.2. – «Основні тенденції та технології прояву тероризму у розвитку поліетнічних країн і суспільств» – аналізуються проблеми і протиріччя глобалізації, національної ідентифікації, доводиться неминучість для стабільного розвитку людства діалогу цивілізацій. Окремо досліджено появу і історичний розвиток тероризму, як деструктивного явища, в колишній Російській імперії, на Україні з XV століття по даний час. Охарактеризовано досвід антитерористичної боротьби в Італії, ФРН, Іспанії, Великобританії, Франції, Австрії, Туреччині, Ізраїлі, Перу, Індії, Білорусії, Латвії, Казахстані, Російській Федерації, США і сьогоденній Україні.

Третій розділ – «Боротьба з тероризмом в контексті національної та колективної світової безпеки» – присвячений питанням політики практичної боротьби з тероризмом, унеможливлення його антистабілізаційного впливу на життя людей і народів шляхом створення систем національної (в окремо взятій країні) та колективної безпеки.

У підрозділі 3.1. – «Теоретичні синтези з аналізу соціальної практики боротьби з тероризмом задля створення системи колективної безпеки всередині окремих сучасних країн» – розглянуто сутнісні особливості феномену «безпеки» взагалі, особливості міжнародної, регіональної і локальної безпеки, схарактеризовано безпеку з огляду на праці К. Мадсека, А. Маслоу та ін. (США); В. Кременя, І. Зінько, С. Голоवेशенка, М. Михальченка, О. Білоруса, Л. Чекаленко та ін. (України) тощо. Предметно проаналізовано політику і практику боротьби з тероризмом Ліги Націй, ООН, ОБСЄ, НАТО та інших організацій міжнародного масштабу.

У підрозділі 3.2. – «Безпекова політика України в контексті світовим чином скоординованої боротьби з внутрішнім та міжнародним тероризмом» – розглядається теорія і практика боротьби з тероризмом в Україні та за її участю

у світі. Йдеться про національну безпеку України та в контексті світової інтеграції, про сталий розвиток України, складові та систему національної безпеки, як засіб протидії антистабілізаційній суті тероризму. Охарактеризовано основні форми і методи, засоби і механізми діяльності, які, на думку автора, мали би суттєво посилити і здійснити національну безпеку України.

ВИСНОВКИ

У дисертаційній роботі відповідно до мети та поставлених завдань здійснено науковий розгляд антицивілізаційного змісту та антистабілізаційного сенсу тероризму в умовах національних трансформаційних та світових інтеграційних, глобалізаційних процесів і системних криз, розглянуто питання про забезпечення національної та світової безпеки держав та сформульовано наступні основні висновки.

1. Проаналізовано стан наукової розробки проблем тероризму в національному та світовому масштабах, в результаті чого можна стверджувати, що у спеціальній науковій літературі не достатньо досліджень, присвячених антицивілізаційному змісту та антистабілізаційному сенсу тероризму.

Підтверджено, що тероризм – це насильницька основа правових та інших антилюдських дій. Він має найперше політичні цілі та конкретну мотивацію, оскільки найчастіше спрямований проти переважаючих за потужністю держав, окремих соціумів, меншин, а характерним його змістом і адресністю є свідоме людське життя, діяльність, соціальна стабільність і спокій. Як багатогранне, складне суспільне, соціальне явище, тероризм виникає і має місце внаслідок, головним чином, намагання та спроб певних сил, в тому числі політичних, суспільних груп, прошарків населення через різні види насильства зберегти, встановити і поширити власні погляди на світовий устрій, взаємовідносини держав, основи життєдіяльності суспільства, дестабілізувати ситуацію в окремих регіонах і країнах.

Основні джерела сучасного тероризму криються, на наше переконання, у конкретній політичній, соціальній деструктивній нестабільності, у наявності багатьох складних кризових явищ, притаманних економіці, соціальній, а то і духовній сфері багатьох держав. Породжує і посилює його також загострення етнічних, релігійних, національних та інших суперечностей, які мають місце у світі, особливо у ХХІ столітті, прояви політичного і релігійного екстремізму та войовничого сепаратизму, спроби радикальних сил за рахунок терору досягти своїх політичних цілей і результатів. Для цього використовуються незаконні воєнізовані формування, зростають масштаби діяльності організованих злочинних груп.

2. Обґрунтовано, що важливішими ознаками і тенденціями, що характеризують сучасний тероризм, як антицивілізаційне явище, є зростання та розширення масштабів руйнівного впливу терористичних дій на сучасні суспільства; посилення жорстокості та маніпулювання суспільною свідомістю з метою доведення необхідності використання насильства у суспільній, політичній боротьбі; тісне зближення, взаємопроникнення та злиття сучасного тероризму з масовою організованою злочинністю. Помітними і основними тенденціями розвитку сучасного тероризму є: транснаціональний характер; характерне ідеологічне забарвлення; установка на можливу світову війну; намагання отримати доступ до зброї масового ураження і знищення; «професіоналізація»; оволодіння новітніми засобами зв'язку та інформації; посилення фінансового забезпечення; невілювання, конвертація основних течій тощо.

3. Доведено, що основними джерелами тероризму у будь-якій країні, регіоні і світі в цілому є політична, соціальна нестабільність, кризові явища в економічній і соціальній сферах, загострення етнічних, релігійних, національних та інших проблем. До цих причин додаються: поглиблення диференціації країн на бідні та багаті; зростання регіональної нестабільності; загострення суперечностей між існуючими системами цінностей окремих регіонів світу; розширення можливостей засобів інформації їх щодо впливу на масову свідомість та ін.

4. Тероризм, як злочин, антистабілізаційне явище, зачіпає інтереси не лише окремих людей, держав, але й міжнародної спільноти в цілому, а тому і ефективна протидія таким злочинам має здійснюватися шляхом поєднання зусиль світової громадськості у боротьбі з ним. При цьому подолання тероризму у міжнародному масштабі вимагає консолідації сил окремих країн, ОБСЄ і НАТО, але головним чином нині йдеться про побудову кожної країни, її устрою (політичної системи) на широких засадах демократії, що передбачає максимальний захист прав і свобод громадян, в тому числі і від терористичної загрози.

5. За відсутності у світового співтовариства нині дієвих механізмів протидії тероризму в міжнародних масштабах, основу усієї стратегії побудови такої протидії мають становити три взаємопов'язані складових: а) спільна антитерористична діяльність країн; б) ефективна співпраця держав у подоланні наслідків терористичної діяльності; в) комплексна діяльність країн по максимальному попередженню терористичної діяльності.

6. Досліджуючи та осмислюючи досвід та практику окремих країн щодо боротьби з тероризмом, зроблено висновок, що уряди більшості зарубіжних країн розглядають протидію, боротьбу з тероризмом як одне з найважливіших загальнодержавних завдань. Основні напрямки діяльності в цій галузі

полягають найперше в удосконаленні правової бази, посиленні взаємодії між відповідними владними органами, у формуванні спеціальних підрозділів і збільшенні чисельності працівників владних структур, які займаються проблемами тероризму, забезпеченні зазначених структур відповідними сучасними технічними та іншими засобами. Не менш важливим напрямом у боротьбі з тероризмом є реальна протидія сучасному тероризму в конкретних формах. Це превентивна, наступальна діяльність, що представляє собою комбінацію дії правоохоронних органів, спецслужб та військових операцій у будь-якій країні. Реальному практичному впровадженню (реалізації) стратегії по боротьбі з тероризмом, як правило, сприяють заходи, що спрямовані на: створення атмосфери суспільної нетерпимості до тероризму; ослаблення дії терористичних організацій; протидія зрощуванню кримінальних структур з терористичними організаціями; унеможливлення інтеграції і консолідації організованої та інших найбільш небезпечних форм злочинності з терористичними угрупованнями тощо. Гостро постає питання щодо невідвратною відповідальності за терористичну діяльність тих, хто її чинить. Йдеться про необхідність розробки належного міжнародно-правового механізму притягнення до відповідальності та покарання організацій і окремих осіб, винних у терористичній діяльності у будь-якій країні світу та розробку правових норм, які регламентують можливості використання території іншої держави для звільнення заручників і дій проти терористів.

7. Доведено, що ефективна практична реалізація міжнародно-правових норм щодо боротьби з тероризмом знаходиться у прямій залежності від їх належної національно-правової імплементації та рівня розвитку національного антитерористичного законодавства, зокрема українського. У зв'язку з цим реальною є потреба значної активізації участі України у процесі розробки та прийняття нових міжнародних конвенцій та інших нормативних актів, спрямованих на боротьбу з окремими проявами тероризму та у майбутньому – розробки єдиної міжнародної конвенції по боротьбі з тероризмом, яка давала б чітке правове визначення тероризму як злочину проти людства та слугувала би основою розгортання більш дієвої міжнародної системи організаційно-правових заходів боротьби з ним.

8. Здійснений аналіз дає підстави стверджувати, що за нинішніх соціально-економічних, політичних та інших чинників Україна може стати об'єктом терористичних посягань. Рівень терористичних загроз в Україні в останні роки зріс у зв'язку як із соціально-економічними, політичними та іншими власними негараздами, так і зовнішніми впливами. У зв'язку з цим, проблеми національної безпеки України варто розглядати і практично забезпечувати шляхом вирішення і тісного поєднання: а) комплексу внутрішніх та зовнішньополітичних безпекових завдань, максимально пристосовуючись до

системи міжнародних відносин; б) розраховуючи на спроможність гарантів міжнародного миру забезпечити безпеку усіх національних партнерів такої безпеки і світової спільноти в цілому.

9. Є підстави стверджувати, що нині нагальною є потреба формування принципово нової парадигми національної безпеки для України, яка має включати: а) надійні системи глобальної і регіональної безпеки, адаптовані до нових умов, викликів і загроз; б) формування нового геополітичного оточення України і нової системи міжнародних відносин за умов максимального захисту національних інтересів; в) забезпечення відповідної перебудови та еволюції наявних структур воєнної безпеки України; г) вирішення комплексу питань щодо приведення військової організації держави у відповідність із існуючою (новою) системою загроз у ХХ столітті; г) врахування реальних процесів, що відбуваються на теренах колишнього СРСР і своїм чином впливають на національну безпеку України.

10. Стверджуємо, що однією з найнагальніших потреб світового співтовариства у боротьбі із тероризмом є створення більш надійних та ефективних механізмів глобальної та регіональної безпеки в першу чергу за рахунок вдосконалення нормативно-правової бази функціонування держав. Йдеться про удосконалення національних, регіональних, законодавств окремих країн і міжнародного законодавства в цілому. Робитися це повинно з метою нейтралізації інтернаціональних терористичних організацій за допомогою використання комплексу заходів, включаючи і карне переслідування їх всім світовим співтовариством та жорстку кримінальну відповідальність за участь у діяльності міжнародних терористичних структур, здійсненні терористичних дій.

11. Формуючи власну систему національної безпеки, Україна, на нашу думку, має брати до уваги найперше такі основні чинники, а саме те, що:

– нині формується фактично однополярний світ, в рамках якого претендувати на лідерські функції Україна об'єктивно не може і не матиме можливостей;

– в умовах однополярного світу в Україні виникає зваблива потреба максималізації рівня власної національної безпеки за допомогою більш сильного сусіда (наприклад, Російська Федерація);

– максимально принагідною для України є багатополярна модель міжнародної безпеки з можливим регіональним лідерством на території Східної Європи чи Чорноморського басейну, що створить найбільш оптимальні умови для самостійного і успішного обстоювання Україною своїх національних інтересів на міжнародній арені.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Логвиненко С. Суть терористичних загроз в сучасному світі / С. Логвиненко // Політичний менеджмент. – 2008. – № 5(32). – С. 161-167.
2. Логвиненко С. Етнотероризм сьогодні і завтра / С. Логвиненко // Політичний менеджмент. – 2009. – № 3 (36). – С. 181-186.
3. Логвиненко С. Геополітичні суперечності в сучасному світі / С. Логвиненко // Політичний менеджмент. – 2010. – № 1 (40). – С. 133-139.
4. Логвиненко С.В. Національна консолідація і проблеми толерантності в умовах глобалізації і терористичних загроз / С. В. Логвиненко // Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. – Серія 22. Політичні науки та методика викладання соціально-політичних дисциплін. – К.: Видавництво Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова, 2010. – Випуск 3. – С. 113–118.
5. Логвиненко С., Головатий М. Політична толерантність як засіб національної консолідації українського соціуму / М. Головатий, С. Логвиненко // Політичний менеджмент. – 2010. – Спецвипуск. – С. 24-32.
6. Логвиненко С. В. Геополітичні протиріччя у сучасному світі та проблеми формування нових геополітичних утворень / С.В. Логвиненко // Наукові праці МАУП. – 2010. – Вип. 4 (27). – С. 36-40.
7. Логвиненко С.В. Питання національної безпеки в контексті попередження та боротьби з тероризмом: теоретичний аспект проблеми / С.В. Логвиненко // Наукові праці МАУП. – 2011. – Випуск 2 (29). – С. 43- 48.
8. Логвиненко С. В. Тероризм і світова безпека в контексті політики національної безпеки України / С.В. Логвиненко // Наукові праці МАУП. – 2009. – Випуск 3 (22). – С. 128-132.
9. Логвиненко С., Головатий М. Проблеми національної консолідації українського суспільства в умовах глобалізації і світового тероризму / М. Головатий, С. Логвиненко // Персонал. – 2010. – № 1 (145). – С. 4-9.

АНОТАЦІЇ

Логвиненко С. В. Антицивілізаційний зміст і антистабілізаційний сенс явища тероризму: теоретико-порівняльний аналіз. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата політичних наук за спеціальністю 23.00.01 – теорія та історія політичної науки. – Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова. – Київ, 2011.

У дисертаційній роботі досліджується сучасний тероризм, його антицивілізаційний зміст і антистабілізаційна суть, деструктивний вплив на

життя людини, народів, країн, світової спільноти в цілому. Визначаються проблеми, шляхи, форми та методи формування відповідних політико-правових, організаційних та інших засад у боротьбі з тероризмом, проти політики терору, за забезпечення національної і міжнародної безпеки. Окреслюються питання посилення антитерористичної діяльності в Україні, створення нової парадигми безпеки в умовах формування державності в сучасній Україні.

Ключові слова: тероризм, антицивілізаційний зміст та антистабілізаційний сенс тероризму, антитерористична діяльність, національна та світова безпека.

Логвиненко С. В. Антицивилизационное содержание и антистабилизационная сущность явления терроризма: теоретико-сравнительный анализ. – Рукопись.

Диссертация на соискание научной степени кандидата политических наук по специальности 23.00.01 – теория и история политической науки. – Национальный педагогический университет имени М. П. Драгоманова. – Киев, 2011.

В диссертационной работе исследуются современный терроризм, его антицивилизационное содержание и антистабилизационная сущность, деструктивное влияние на жизнь человека, народов, стран, мирового сообщества в целом.

Проводится анализ основных теоретических подходов, которые сформировались в политической и других общественных науках по проблеме терроризма, национальной и мировой безопасности в контексте интеграционного, глобализационного развития и формирования основ национальной безопасности отдельных стран, обществ и государств, в частности Украины. Обосновывается идея про дуалистическую внутренне-внешнюю природу феномена терроризма, что заставляет правящий политиком перманентно совершенствовать доктрину политики безопасности, разрабатывать новые средства, способы и методы как предупреждения, так и борьбы с терроризмом.

Исследуются особенности социальных, экономических, политических, культурологических, информационных и других условий возникновения и проявления терроризма. Раскрывается специфика его негативного влияния на развитие отдельных обществ и государств, результаты и последствия такого влияния. В частности обосновывается положение про причинно-следственные зависимости, связи между темпом и уровнем социально-экономического развития страны или общества и состояния их социально-антитеррористической стабильности. Основанием для этого стало

использование контент-анализа негативного политического опыта отдельных постсоветских стран за последнее время.

В работе уделяется внимание анализу некоторых теоретических основ и деструктивному потенциалу идеологии современного терроризма.

Определяются проблемы, пути, формы и методы формирования соответствующих политико-правовых, организационных и иных оснований в борьбе с терроризмом, против политики террора, за обеспечение национальной и международной безопасности.

Анализируется реальная тактика борьбы с проявлениями терроризма и на этой основе предлагаются рекомендации для усовершенствования подобной борьбы в современных условиях.

Отдельно анализируется отечественный и зарубежный опыт создания национальных концепций политики безопасности, в частности и системы противодействия внутреннему и внешнему терроризму.

Определяется роль и место Украины в антитеррористической коалиции в соответствии со становлением новой парадигмы национальной безопасности в условиях дальнейших процессов становления гражданского общества и утверждения демократической государственности.

Ключевые слова: терроризм, антицивилизационное содержание и антистабилизационная сущность терроризма, антитеррористическая деятельность, национальная и мировая безопасность.

Logvynenko S. V. Anticivilizational Content and Antistabilizational Essence of the Phenomenon of Terrorism: Theoretical and Comparative Analysis. – Manuscripts.

The dissertation to obtain the degree of Candidate of Political Sciences on speciality 23.00.01 – Theory and History of Political Science. – National Pedagogical Dragomanov University. – Kyiv, 2011.

This thesis researches modern terrorism, its anticivilizational content and antistabilizing essence, destruchive impact on human life, people, countries of the world community as a whole. It defines problems, them, forms and methods of forming the relevant political, legal, organizational and other bases in the bight against terrorism, against the policy of terror, for ensuring national and international security.

It outlines issues of strengthening of antiterrorist activities in Ukraine, creating a new paradigm of security in the formation of statehood in modern Ukraine.

Key words: terrorism, anticivilizational content and antistabilizing essence, nature of terrorism, antiterrorist activity, national and world security.